

Paleografie

DIGITAL HUMANITIES PENTRU SURSELE FILOSOFICE MEDIEVALE

1. Introducere în paleografie

conf. dr. Mihai MAGA

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Masteratul de Filosofie Antică și Medievală

semestrul II, 2023–2024
HME2415/01

<https://www.dhcluj.ro/dhm/>

1 Ce este paleografia?

- Utilitatea paleografiei
- Scopuri ale paleografiei
- Critica textuală

2 Istoria paleografiei

3 Instrumente

 Temă pentru acasă⁹

Paleografie = studiul scrierii de mână vechi și istorice

←^{GR.} παλαιός (vechi) + γράφειν (a scrie)

Paleografia este diferită de:

- codicologie (studiul material al cărților manuscrise vechi)
- studiul conținutului textual (istoria ideilor, filosofie, literatură, istoria științei etc.)

Codicologie	Paleografie	Istoria gândirii
cartea ca obiect material	cartea ca scriere	cartea ca suport al ideilor
descrie fizic obiectul: dimensiuni, material, legătură, datare materială, posesori etc.	interpretează scrisul de mână: forma literelor, abrevieri, adnotări, punctuație, mâini de scris etc.	interpretează sensul textului: înțelesul cuvintelor, idei fundamentale, autori, tradiții de gândire etc.
recuperează istoria obiectului	recuperează textul	recuperează înțelesul

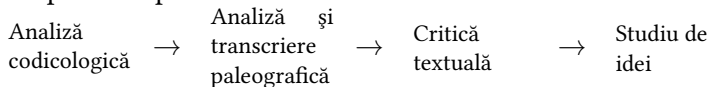
- astăzi nu mai putem citi direct din manuscrisele medievale
 - transformările istorice ale modernității au cauzat ruperea de modul medieval de gândire și scriere
- avem nevoie de o știință pentru a recupera textele medievale
 - scopul cercetării textelor este unul subiectiv istoric: traducere, analiză, interpretare, restituirea în detaliu a unor evoluții istorice
 - această știință trebuie să corespundă pretențiilor științifice actuale
- paleografia reprezintă un studiu în sine
 - învățarea și practicarea paleografiei cer un efort și un timp distinct de alte forme de studiu textual
 - reconstituirea textelor este uneori un act interpretativ auctorial, de aceea noțiunile de paleografie sunt utile și celorlalți specialiști care au nevoie să verifice interpretările și sursele
- paleografia nu este o știință autonomă
 - paleograful are nevoie de cunoștințe de istorie, limbi vechi (latină), filologie, filosofie și din domeniul particular căruia îi aparține textul

- datarea manuscriselor prin identificarea stilului de scris
 - stabilirea autenticității scrisului
 - atribuirea manuscriselor pe baza mâinilor de scris
 - investigarea scrisului ca tradiție intelectuală
 - restaurarea textelor în forme curent acceptabile
 - examinarea modificărilor și adăugirilor ulterioare
- ➔ o arheologie a scrisului de mână

Critica textuală = studiul variantelor textuale în scrierile vechi și al reconstituirii savante a textelor sub forma edițiilor critice

- văzută uneori ca parte a paleografiei, alteori ca disciplină autonomă

Etapele recuperării unui text:

- în Evul Mediu și Renaștere
 - încercări timpurii de studiere a manuscriselor mai vechi pentru stabilirea autenticității sau pentru colacionarea textului
 - 👉 Exemplu: *Biblia*, *Donatio Constantini* etc.
- Jean MABILLON (1632–1707) *De re diplomatica* (1681)
 - fondatorul paleografiei și diplomaticii
- Bernard DE MONTFAUCON (1655–1741) *Palaeographia graeca* (1708)
 - inventatorul termenului *paleografie*
- sec. XIX
 - contribuții majore la paleografie (Wilhelm WATTENBACH, Léopold DELISLE, Ludwig TRAUBE)
 - evoluții în critica textuală (Karl LACHMANN)
- sec. XX–XXI
 - folosirea tehnicii de calcul în conservarea și recuperarea textelor

- 1 Accesul la manuscrise
 - biblioteci și depozite
 - colecții și reproduceri online
- 2 Examinarea manuscriselor
 - instrumente fizice
 - instrumente electronice
- 3 Interpretarea scrisului de mână
 - dicționare de abrevieri¹ și cărți despre scrierea medievală
 - ediții existente
- 4 Transcrierea manuscriselor
 - proceduri clasice
 - instrumente digitale

¹ Adriano CAPPELLI, *Dizionario di Abbreviature latine ed italiane* sau Breviter (<https://dhcluj.ro/breviter/>)

Sugestii de lectură:

- Bernhard BISCHOFF, *Latin Palaeography: Antiquity and the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989
- *A Palaeographer's View: The Selected Writings of Julian Brown*, ed. J. BATELY, M.P. BROWN, J. ROBERTS, London: Harvey Miller, 1993
- M. B. PARKES, *Pause and effect: An Introduction to the History of Punctuation in the West*, Aldershot: Scolar, 1992
- Marcel COHEN, *La grande invention de l'écriture et son évolution*, Paris: Imprimerie nationale et Librairie Klincksieck, 1958
- James G. FÉVRIER, *Histoire de l'écriture*, Paris: Payot, 1959
- M. L. WEST, *Textual Criticism & Editorial Technique*, Stuttgart: B. G. Teubner, 1973
- Ioana COSTA, *Papirus, pergament, hartie. Începuturile cărții*, București: Humanitas, 2011